

ישעיהו ילינק

שואת יהודי סלובאקיה בראי המחקר והסיפרות

(חלק ב')

רשימה ביבליוגרפית זו היא המשך לרשימה, שפורסמה ב"ילקוט מורשת", י"א, נובמבר 1969, עמ' 157—161.

בדברי להלן אעיר לפעמים את תשומת-לב הקורא לרשימה הקודמת. אף שברשימה הנוכחית מובא מיספר יחידות גדול מבקודמתה, עדיין אין הביבליוגרפיות ממצות את כל אשר נדפס בנושא שואת יהדות סלובאקיה. הבאתי כאן שורה ארוכה של מאמרים מהסיפרות הפרוידית הארץ-ישראלית, שרבים מהם חוברו עדיין בתקופת המלחמה. מאמרים אחרים, שראו אור בעיתונות היומית לא הובאו כאן, אף כי לפעמים עלו בזיקפם על אלה שבשכונות או בירחון. העיתונות היומית, העברית והלועזית, וכן העיתונות הפרוידית הלועזית, עדיין מחכים לעיני וידו של החוקר. מאידך, התעשרה ידיעתנו במיספר רב של יחידות בספרות יפה. שלושים וחמש יחידות ראוי-אור מאז הכנת הרשימה הקודמת לרפוס לבין זו הנוכחית. הן מתחלקות בין ספרות יפה (14, 15, 16, 62, 77, 78, 79, 80, 81, 95, 108, 109, 114, 139), ספרי-זכרונות לקהילות ויחידים (3, 30, 34, 82, 117, 124, 125, 148) וחיבורים היסטוריוגרפיים (27, 29, 32, 40, 48, 49, 96, 98, 107, 120, 121, 122, 147). מאלה האחרונים, שבעה (27, 32, 96, 98, 120, 121, 122, 147) הונס מחקרים מקוריים ומבוססים על מקורות ראשוניים. אם נזכיר שאתדות מן היחידות שנדפסו בשנים 1960—1972 הופיעו

במקורן בשנים קודמות, ושאהרות הופיעו עתה במספר הוצאות שונות, יסתבר כי רק עשרים פירסומים הם חידושים ללא עוררין. אפילו אם נניח שמספר היחידות בעלם מעינינו, עדיין יצאר הרושם כי יכול השנים האחרונות אינו בדול.

מספר הפירסומים העבריים הוא הגדול ביותר בקרב השפות המיוצגות ברשימה. כל תכתבות ראו אור בארץ-ישראל, ואחדות עדיין בתקופת השואה. אחר העברית באים הפירסומים בסלובאקית ובצ'כית, בהן נכתבו רוב יצירות הסיפורת היפה. בין היחידות שנכתבו בשפה הגרמנית, אחדות ראו אור ב„רייך השלישי“, אחדות בגרמניה המערבית של ימינו, ויש שחברו בידי יהודים מחוץ לגבולות גרמניה. מספר קטן של עבודות באנגלית ובצרפתית מביאות מחקרים חדישים, וכן יצירות ספרותיות מתורגמות מסלובאקית. שפות התירגום הנאספות הן: יידיש, ספרדית, איטלקית ורוסית, בנוסף לחיבורים מקוריים באיטלקית ובפולנית.

כמו בפעם הקודמת, נעזרתי גם עתה בשורת של אישים, והם: פרופסור פריץ ט. אפשטיין, מר ויליאם ארנרייך, ד"ר לאדיסלאב גרוסמן, מר חיים כפרי, ד"ר לאדיסלאב ליפסר, ד"ר ירמיהו א. גוימן, מר אריך קולקה, מר אמיל פ. קניאוזה, פרופסור גוטהולד רודא ד"ר פרידריך שטיינר. לכולם נתונה בזה תודתי. למחר לצייין שכל האחריות לחסרונות ומישגים חלה עלי בלבד. מאידך, חשוב לזכור שרק חלק מהפירסומים המובאים ראיתי כמו עיני, ולרוב נאלצתי להסתמך על רישומים בידי הנולת.

בדומה לרשימתי הקודמת, מתחלקת הביבליוגרפיה לקבוצות אלה:

1. עיונים ומחקרים היסטוריוגרפיים. (3, 27, 29, 30, 31, 32, 39, 40, 44, 48, 49, 64, 65, 68, 69, 96, 98, 102, 107, 112, 113, 120, 121, 122, 128, 134, 135, 147).
2. זכרונות אישיים. רבים מהחיבורים האוטוביוגרפיים הם על הגבול של סיפורת יפה ותיעוד, ולכן ההבחנה והשיפוט מן התברר שיהיו לפי חכמה אישית. (5, 13, 20, 25, 26, 34, 36, 37, 38, 45, 47, 53, 82, 110, 115, 116, 117, 118, 141, 142, 143, 144, 148).
3. סיפורת יפה. (14, 15, 16, 57, 61, 62, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 99, 100, 101, 103, 104, 105, 106, 108, 109, 114, 123, 127, 133, 137, 138, 139, 140).
4. פירסומי הצוררים. (63, 67, 85, 111, 126, 129, 130, 131).
5. הוצאות שונות לזכר קהילות ואישים. (1, 2, 4, 8, 17, 18, 19, 24, 28, 41, 42, 43, 46, 51, 55, 56, 58, 83, 84, 124, 125).
6. מקורות, כולל תיעוד, מאמרים, כתבות מתקופת השואה, ורישום. (6, 7, 9, 10, 11, 12, 21, 22, 23, 33, 35, 50, 52, 54, 59, 60, 66, 97, 119, 132, 136, 145, 146).

היחידות השונות יצאו לאור הן בצורה מונוגרפית והן כמאמרים וחלקים של חיבורים מקיפים וסיפורות פרודית. (המונוגרפיות כוללות: 1, 4, 14, 24, 27, 31, 36, 40, 42, 43, 52, 59, 61, 63, 73, 74, 75, 77, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 97, 103, 110, 111, 112, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 124, 125, 127, 132, 136, 137, 138, 139, 140, 142, 143, 144, 145, 146, 148).

מיספר קטן של עבודות, שנתפרסמו במקומות שונים, מופיעות בשתי הרשימות. בהן נכללות 23 (בקדמת 72), 36 (בקדמת 65), 45 (בקדמת 57), 112, 113 (בקדמת 13), 142, 143, 144 (בקדמת 83), 52, 136 (בקדמת 77), 102, 107 (בקדמת 15, 52, 54), 88, 93, 94 (בקדמת 44), 89, 90, 91, 92, 95 (בקדמת 45).

ברצוני להצביע ברשימתי על קבוצות שונות של פירסומים העוסקים בנושאים ספציפיים. מן הבולטים בקבוצות אלו הם החיבורים על-אודות הצנחנים הארץ-ישראליים, שצנחו בסלובאקיה הפאשיסטית. (1, 2, 7, 8, 13, 17, 18, 19, 25, 26, 27, 31, 40, 41, 42, 43, 46, 50, 51). חלק מסוים מהחיבורים על הצנחנים אפשר לשייך לקבוצה העוסקת בהתנגדות האנטי-נאצית המזוינת. (1, 2, 13, 25, 26, 27, 31, 32, 38, 40, 41, 64, 102, 107, 122, 134, 141). נידבך נוסף בידעותינו מהזרם תיאורי גורל המגורשים במחנות-ההשמדה, ונסינות בריחה משם. (5, 34, 37, 53, 112, 113, 115, 116, 117, 119, 127, 133, 142, 143, 144). במוסדות היהודיים ובמחנות-העבודה בסלובאקיה עוסקת שורה מצומצמת של פירסומים. (10, 59, 69, 97, 103, 109, 132, 145, 146).

בבואנו לסקור את טיכולל הפירסומים על שואת יהדות-סלובאקיה, עלינו לחזור על הדברים שנאמרו בחלק א' של הביבליוגרפיה: המחקר עדיין לוקה בחסר. אמנם הרשימה שלפנינו כוללת מיספר מחקרים חשובים, שנעשו לאחרונה בציטוט-סלובאקיה, אירופה המערבית וישראל. חלקם מטפלים בהתנגדות, ועבודה בנושא זה עומד לפרסם ד"ר לאדיסלאב ליפסר. מחקר אחר בתחום ההתנגדות, על השתתפות יהודים ביחידות ציטוט-סלובאקיה כבריית-המועצות מכין מר אריד קולקה. עבודות עיון חשובות בתחומי המדיניות האנטי-יהודית והחקיקה חוברו בסלובאקיה וגרמניה המערבית, עבודה נוספת נכתבה בידי ד"ר יאן שטיינר. מי שהיה הסטאטיסטיקאי של „מרכז היהודים", ד"ר פרידריך שטיינר, עומד לעבד נתונים סטאטיסטיים על יהדות סלובאקיה בזמן מלחמת-העולם השנייה. שני מאמרים על הבנסיה הקאטולית ויחסה אל גורל יהודי סלובאקיה מוכנים לפירסום; אחד מפרי עטו של פרופסור ג'וזף ס. קונוואי מאוניברסיטת קולומביה הבריטית בקאנאדה, ואחד מאת כותב שורות אלו, הכומר ד"ר מילאן ס. דוריצה מאוניברסיטת פאדואה, איטליה, מכין מסה על גירוש סלובאקיה, שנועד גם לשמש תשובה ליחידה מס' 96 ברשימה זאת. בין הנושאים הרבים שמחכים לעינו של החוקר, שניים אזכיר במיוחד: קורותיה ומעשיה של „ממשלת צללים" (או „קבוצת העבודה"), וסיכום פעילותו של „מרכז היהודים".

בישראל נמצא שפע של תיעוד מקורי לשני הנושאים, וחשיבותם חורגת מתחומה של סלובאקיה.

עיון שוטף ומתמיד בסיפרות המתפרסמת בחוץ-לארץ מצביע על הצורך הדחוף בעבודת-סינתזה יצוגית, אשר תסקור ותתאר את קורות היהודים בסלובאקיה בעת המלחמה. עד היום אין בידינו חיבור כזה. התחליף היחידי, המסוגל במיקצה למלא את החסר, הוא המבוא האנגלי של ד"ר ליווית רוטקירכן לספר העברי „חורבן יהדות סלובקיה“ (עיין ברשימה א', מס' 16). חיבור זה היה רחוק משלמות כבר בעת כתיבתו, וביגיתיים נתיישן. עבודות בשפה העברית חתומות בפני היסטוריונים בחוץ-לארץ. במצב הקיים, כל חוקר מטוב בעניו יעשה. המלומדים הזרים, אף הטובים והישרים שבהם, מרבים להשתמש בפירוטמי המהגרים הסלובאקיים הפאסיסטיים, ומסייעים בידם בעקיפין לאחו את עיני הבריות. אכן, תופעה מצערת.

יחידה מס' 13 ברשימה א' מובאת עם מראה-מקום לא נכון. צריך להיות: „ילקוט מורשת“, חוברת ג', דצמבר 1964.

להלן הרשימה הביבליוגרפית:

ע ב ר י ת

1. „אבא ברדיצ'ב“ — עשור לטותו, ירושלים, תשמ"ו.
2. אבני, חיים, „אחריתו של צבי“, ב, צרור סכתבים, תש"ו, עמ' 147, 148.
3. „אייכמן, אדולף, באשם“ (סיכומי התביעה לפי ההשדות, המסודרים לפי עניינים ואנשים), סדרה ב', סיכום אומרי: ע. ש. בלום — סלובאקיה, (1), 14, 51 דף.
4. בן-זאב, מרדכי, עורך, „ספר מיכלובצה והמביבה“, תל-אביב (2), תש"ל.
5. „במחנות-עבודה ובסוביבור“: עדותו של יהודי שגורש מסלובקיה והצליח לחזור „ידיעות בית לחמי הניטאות“, גל' 21, (כ"ו ניסן תש"ד, אפריל 1960), עמ' 74—78.
6. „מי יתן והיה“: „העולם“, שנה 30, גל' 30, (י' אייר תש"ב, 23.4.1942), עמ' 237.
7. בן-יעקב, צבי, „אני אח לאלפים שקדמו לי“, „לאחדות העבודה“, שנה ב', גל' 96—97, (ג' סיון תש"ו, 2.6.1946), עמ' 4; „מבפנים“, כרך י"א, (תש"ה-תש"ו, 1945—1946), עמ' 709—711; „מתוך סכתבי צבי בן-יעקב“, עמ' 469—475.
8. בן-צבי, ישראל, „לדמותו של צבי בן-יעקב“, „מבפנים“, כרך י"ח, (תשט"ד-תשט"ז, 1955—1956), עמ' 178—179.
9. „בתנועה הציונית בסלובאקיה“, „העולם“, שנה 38, גל' 31—32, (י' ניסן ת"ש, 18.4.1940), עמ' 494.
10. „בתפוצות: מוסד מרכזי רשמי ליהודי סלובאקיה“, „העולם“, שנה 29, גל' 6, (י"א חשון תש"א, 14.11.1940), עמ' 91.
11. „בתפוצות: התורבן הכלכלי של יהודי סלובאקיה“, „העולם“, שנה 30, גל' 19, (י"ח שבט תש"ב, 5.2.1942), עמ' 148.
12. „בתפוצות: בסלובאקיה“, „העולם“, שנה 30, גל' 16, (כ"ו סבת תש"ב, 15.1.1942), עמ' 127.

שואת יהודי סלובקיה בראי המחקר והספרות

13. גרוס, אלי, "מכתבים וצנחנים מארץ ישראל, מחתרת ומרד בסלובאקיה", "המשקיף", גלי 2172, (י"ח ניסן תש"ו, 19.4.1946), עמ' ד'; "החיל", גלי 570, (ה' אדר תש"ו, 8.3.1946); "במאבק", מוסף לשבתות ומועדים, עמ' 3-4; "התנועה לאחדות העבודה", שנה ב', גלי 87, (כ"ה אדר ב' תש"ו, 28.3.1946), עמ' 3.
14. גרוסמן, לאדיסלאב, "חנות ברחוב הראשי", "מבית אבא-אמא", "הכלה", תל-אביב, 1969.
15. —, "השליח" (סיפור חנוכה), "מצריב", 20.12.1968, עמ' 20.
16. —, "דבר פעטער הייד גייט אנקוקן א כלה", "אידישע צייטונג", יוהנסבורג, 6.2.1970, עמ' 7, 13.2.1970, עמ' 8.
17. ראנציג, הלל, "קרנן שלחות", "מבפנים", כרך י"א (תש"ח-תש"ו, 1945-1946), עמ' 706-708.
18. —, "פרץ גולדשטיין", "הפועל הצעיר", שנה ל"ט, כרך י"ו, גלי 14, (ט"ו סבת תש"ו, 19.12.1945), עמ' 13-12.
19. ראנציג, מנחם, "פרץ גולדשטיין", "הפועל הצעיר", שנה ל"ט, כרך י"ו, גלי 14, (ט"ו סבת תש"ו, 19.12.1945), עמ' 12.
20. הלוי, יהושע, "הביתה... 4 שנים בדרך לציון", תל-אביב, 1950.
21. "המצב בסלובאקיה", ביולטין ועדת ההצלה, ינואר 1945, עמ' 1.
22. "הפעולה הציונית בסלובאקיה", "השולח", שנה 28, גלי 51, (א' אלול ת"ש, 5.9.1940), עמ' 797.
23. הצלב האדום הבינלאומי, ד"נבה: "דין-דשכון על פעולותיו לטובת היהודים המגורשים, הפליטים והכלואים בארצות אירופה השונות", תל-אביב, 1945.
24. יטנרמן, שמואל חכם, "תולדות יהודי בראטיסלבה (פרשבורג)", ירושלים, תש"ך.
25. הרמט, חיים, "עם צבי בן-יעקב בשליחות", "מבפנים", כרך י"א, (תש"ח-תש"י, 1945-1946), עמ' 461-468.
26. —, "צנחן עברי בסלובאקיה", "בין המזנים", שבט תש"ו, ינואר 1946, עמ' 15-27.
27. —, "מבצע אקטורס", תל-אביב, תשל"א, 1971.
28. יוגנריו, יצחק-איווק, "ישיבת חתם סופר בפרשבורג", ב"מסדות תורה באירופה בבנינים ובחורבנם", בעריכת שמואל ק. מירסקי, ויריודק, תש"ז, 1956, עמ' 449-515.
29. ילינק, ישעיהו, "שואת יהדות סלובאקיה בראי מחקר הספרות", "ילקוט מורשת", חוברת י"א, נובמבר 1969, עמ' 157-161.
30. כפרי, חיים, "גיוז פליישמן כלחממת ומצילה בסלובאקיה במלחמת-העולם השנייה", "ילקוט מורשת", חוברת י"ג, יוני 1971, עמ' 46-59.
31. ליבטסקין (אחובה), ש., "צנחן עברי", תל-אביב, 1947.
32. ליפער, לאדיסלאב, "חלקם של היהודים במלחמת-המגן האנטי-פאשיסטית בסלובאקיה במלחמת-העולם השנייה", "ילקוט מורשת", חוברת י"ד, אפריל 1972, עמ' 117-142.
33. מ.ת., "מן הג'ונגל הסלובאקי", "השולח", שנה 30, גלי 41, (כ"ז תמוז תש"ב, 9.7.1942), עמ' 334-336.
34. מורדוביץ, בצלאל, "פעמיים יצאהי חי מאושביץ", "ילקוט מורשת", חוברת ט', אוקטובר 1968, עמ' 7-20.
35. "מהוך דר"ח על מצב היהודים בסלובאקיה, בתקופה שבין ספטמבר 1944 לאפריל 1945", ביולטין ועדת ההצלה, דצמבר 1945, עמ' 1-3.
36. גרמן, ירמיהו, "בצל המוות, המערכה להצלת יהודי סלובאקיה", תל-אביב, 1958.

37. סובול, נעמי, „גלגולי ילדה יהודיה מפולין“, „ביולטין ועדת ההצלה“, יוני 1945, עמ' 13-17.
38. סיל (אלמן), משה, „בוחה של אירואה“, ידיעות מזכירות הקיבוץ הארצי השומר הצעיר, גל' 23 (254), 1.9.1946, עמ' 5-8.
39. פראנער, משה, „דער אמת פון הצלה“, א דאקומענטארישע שטיצע ארום דער פראגע: האט מען געקענט אויסקויפן פון די נאציס מיליאנען טויט־פערזאנלעכע אידן? ב., חורבן און רעטונג, די געשיכטע פון, ועד הצלה אין אמעריקע, סים א הקדמה פון הרב אליעזר סילווער, נשיא פון, ועד הצלה, ניו יורק, תשי"ו, 1957, עמ' 1-137.
40. פרישמן, י., „הצנחנים מארץ־ישראל“, תל־אביב, 1969.
41. „צבי בן־יעקב ופרץ גולדשטיין נפלו בשליחות אל גולת ישראל בארץ אויב“, „צדור מכתבים“, גל' 172 (237), (י"ב טבת תשי"ז, 16.12.1945), עמ' 145-146.
42. „צבי בן־יעקב, לומר צנחן עברי“, שׁוֹרֵה, קבוצת תחזורים, תשי"ז, 1947.
43. צורגיל, שמעון, ערך, „גלים“, לזכרון הצנחן צבי בן־יעקב, קיבוץ התחזורים, תשט"ו, 1965.
44. קילקא, איסו דב, „ועידת מינכן ובעיית היהודים בצ'כוסלובאקיה בשנת 1938“, „ילקוט מורשת“, חוברת י"א, נובמבר 1969, עמ' 51-78.
45. קורניאנסקי, יוסף, „בסלובאקיה של טיסה“, ידיעות בית לחמי הגיטאות, טש' 22, ניסן תש"ך, עמ' 57-73.
46. קלמר, ויים, „לזכרו של רפאל רייס (שליח־צנחן)“, „הפועל הצעיר“, שנה ל"ט, כרך י"ז, גל' 19, (כ"א שבט תשי"ז, 23.1.1946), עמ' 12-13.
47. רוזנטיק, ירחמיאל, „בסלובאקיה“, עם וספר, תמוז תש"ב, יוני 1942, עמ' 21-23.
48. רוטקירכן, ליוויה, „קווים לקורות יהודי סלובאקיה“, גשר, (ספטמבר 1969), ג' 3, עמ' 153-163.
49. —, „קווים לקורות יהודי סלובאקיה“, יהדות סלובאקיה, מאסף, תשרי תש"ל, ספטמבר 1969, עמ' 153-163.
50. „רייך, חביבה, ממכתביה“, „דבר הפועלת“, שנה י"א, גל' 12, (י"ב שבט תשי"ז, 14.1.1946), עמ' 192-193.
51. עדמי (שנפדר), אלי, „לדמותה של חביבה רייך“, ידיעות מזכירות הקיבוץ הארצי השומר הצעיר, גל' 6 (283), (אלול תשי"ט, ספטמבר 1949), עמ' 8-10.
52. שטיינר, פרידריך, „שואת יהודי סלובאקיה: המונות ומסמכים“, בראסיסלבה, 1949.
53. שכטר, אטילה, „יהודי סלובאקיה, במהנות עבודה בפולין“ (פרוטוקול שנרשם בבוקארשט ב־20.5.1945), „ביולטין ועדת־ההצלה“, יוני 1947, עמ' 7-9.
54. „תולדות הגירוש של יהודי סלובאקיה“, „ביולטין הועד למען יהודי אירופה הכבושה“, מאי 1944, עמ' 37.

ל י ע י ת

55. Atlas, Mosche, "Geschichte der jüdischen Gemeinde von Prešov/Eperjes," Zeitschrift für die Geschichte der Juden, 1 (1967), pp. 17-82.
56. —, "Die jüdische Geschichte der Stadt und Bades Bardejov (Bartfeld, Bartfa) in den Tschechoslowakei," Zeitschrift für die Geschichte der Juden, 3 (1966), pp. 151-170.

57. Balagha, Peter, "Stastie na večer," in *Dom pre živých*, Banská Bystrica, 1962, pp. 81-90.
58. Barth, Zeew, "Zur Geschichte der Judengemeinde Vrbové," *Zeitschrift für die Geschichte der Juden*, 2-3 (1966), pp. 81-84.
59. Bericht über die jüdischen Arbeitslager und Zentren in der Slowakei zum 30. Juni 1943 und über ihre Tätigkeit im ersten Halbjahr 1943, Bratislava, 1943.
60. Blackbook of localities whose Jewish population was exterminated by the Nazis, Jerusalem, 1965, pp. 403-404.
61. Bohún, Ján, *Zranená jazva*, Bratislava, 1966.
62. —, "Tereza," *Zidovská ročenka*, 5729 (1968-1969), pp. 105-06.
63. Bojarsky, Ladislav, *Die Ausschaltung der Juden aus slowakischen Wirtschaftsleben und die Arisierung in Lichte der slowakischen Gesetze*, Dissertation, Hochschule für Welthandel, Vienna, 1943 (1944).
64. Brod, Toman, "La Participation des Juifs Tchécoslovaques à la Guerre Anti-Hitlerienne," *Le Monde Juif*, 13 (47), (July-September 1967), pp. 29-32.
65. Broszat, Martin, "Das deutsch-slowakische Verhältnis 1939/40 und seine Rückwirkung auf die slowakische Judenpolitik," in *Gutachten des Instituts für Zeitgeschichte*, Munich, 1958, pp. 221-229.
66. "Czechoslovak Jewry, Past and Future," *Bulletin, Czechoslovak Jewish Committee*, Special Issue, October-November 1943, 42 p.
67. "Die Judengesetzgebung in der Slowakei," *Ostland*, December 1941, pp. 407-409.
68. Fauck, Siegfried, "Das deutsch-slowakische Verhältnis 1941-1943 und seine Rückwirkung auf die slowakischen Judenpolitik," in *Gutachten des Instituts für Zeitgeschichte*, Stuttgart, 1966, pp. 61-72.
69. —, "Jüdischer Arbeitsdienst in der Slowakei 1939-1941," in *Gutachten des Instituts für Zeitgeschichte*, Stuttgart, 1966, pp. 59-60.
70. Grosman, Ladislav, "Tabakové pole pro dva," *Zidovská ročenka*, 5723, (1962-1963), pp. 74-81.
71. —, "Tabakové pole pro dva," *Vlasta* (Prague), XVII, 33 (14.8.1963): 34 (21.8.1963).
72. —, "Jednou ráno," *Host do domu*, (Brno), 12 (December 1964), pp. 57-61.
73. —, *Obehod na korze*, Prague, 1965.
74. —, *Der Laden auf dem Kerso*, Berlin, 1967.
75. —, *Magazin na ploshchadi*, Moscow, 1967.
76. —, "Rendez-vous stryca Davida," *Impuls* (Prague), II, 1967, pp. 347-350.
77. —, *Nevěsta*, Prague, 1969.
78. —, "Uncle David's Date," in George Theiner, ed., *New Writing in Czechoslovakia*, Harmondsworth, 1969, pp. 119-120.

79. —, *The Bride*, Garden City, N.Y., 1970.
80. —, *Der Laden auf dem Corso*, Munich, 1970.
81. —, *The Shop on Main Street*, Garden City, N.Y., 1970.
82. Grünhut, Aron, *Katastrophenzeit des slowakischen Judentums. Aufstieg und Niedergang der Juden von Pressburg*, Tel Aviv, 1972.
83. Grünwald, Samuel, *Gedenkbuch der Gemeinden Piešťany und Umgebung*, Jerusalem, (S.A.).
84. —, *Askarah der Gemeinden Vrbové, Myjava, Brezová, und Umgebung*, Jerusalem, (S.A.).
85. Günther, Erich, "Die Judengesetzgebung in der Slowakei," *Zeitschrift für osteuropäisches Recht*, 1940, pp. 245–274.
86. Hečko, František, *Svätá tma*, Bratislava, 1958.
87. —, *Svätá tma*, Prague, 1959.
88. Jaššik, Rudolf, *A Szent Erzsébet tér*, Bratislava, 1960.
89. —, *Mrtví nezpívají*, Prague, 1961.
90. —, *Mrtví nezpívají*, Prague, 1962.
91. —, *Los muertos no cantan*, Prague, 1963.
92. —, *Les mortes ne chantent pas*, Prague, 1964.
93. —, *St. Elisabeth's Square*, Prague, 1964.
94. —, *Place Sainte-Elisabeth*, Prague, 1966.
95. —, *Mrtví nezpívají*, Prague, 1968.
96. Jelinek, Yeshayahu, "The 'Final Solution' — the Slovakian Version," *East European Quarterly*, IV, 4 (January 1971), pp. 431–441.
97. *Jüdische Arbeitslager in der Slowakei, Entwicklungsgeschichte*, Bratislava, 1942.
98. Kamenec, Iván, "Snem Slovenskej republiky a jeho postoj k problému židovského obyvateľstva na Slovensku v rokoch 1939–1945," *Historický časopis*, XVII, 3 (1969), pp. 329–360.
99. Knieža, Emil F., "Mesiašové dui," *Kultúrny život* (Bratislava), No. 49, 1967.
100. —, "Prerušená omša," *Slovenské pohľady*, LXXIII, 10 (October 1967).
101. —, "Prvých tisíc," *Kultúrny život*, (Bratislava), No. 18, 1962.
102. —, "Bojová kapitola slovenských Židov," *Židovská ročenka*, 5725 (1964–65), pp. 134–140.
103. —, *Košer rofa*, Prague, 1966.
104. —, "Z maláj kletky do veľkéj," *Židovská ročenka*, 5727 (1966–1967), pp. 112–118.
105. —, "Almužna kráľovi," *Kultúrny život* (Bratislava), No. 1, 1967.
106. —, "Van der Lubbe v Michalovciach," *Pravda* (Bratislava), 5.8.1967.
107. —, "Jüdische Partisanen in der Slowakei," *Das neue Israel* (Zürich), 4 (October 1969).

108. —, "Zánik?" Zidovská ročenka, 5729 (1969-1970), pp. 119-120.
109. —, "Jankel Tannenbaum's Koschere Kompanie," Die Tat (Zürich), 6 March 1971 - 10 June 1971.
110. Kolár, Yehuda H. (Hugo Kaufmann), Ieh samle Erinnerungen, Givatayim, 1966.
111. Košík, Vojtech, O Židovstve všeobecne a u nás, Bratislava, (S.A.?).
112. Kulka, Erich, Útek z tábora smrti, Prague, 1966.
113. —, "The Five Escapes from Auschwitz," in Yuri Suhl, ed., They Fought Back, New York 1967, pp. 201-222.
114. Lahola, Leopold, Poslední věc, Prague, 1963.
115. Lánik, Jozef, Oswiečim, hrobka štyroch miliónov ľudí, Bratislava, 1946.
116. —, Co Dante nevidel, Bratislava, 1964.
117. —, Co Dante nevidel, Prague, 1963.
118. Laor, Eran, Vergangen und ausgelöscht, Erinnerungen an das slowakisch-ungarische Judentum, Stuttgart, 1972.
119. Lazar, Albert O. pseud., Innocents Condemned to Death: Chronicles of Survival, New York, 1961.
120. Lipscher, Ladislav, "Die Einflussnahme des dritten Reiches auf die Judenpolitik der slowakischen Regierung," in Karl Bosl, ed., Das Jahr 1945 in der Tschechoslowakei, Munich-Vienna, 1971, pp. 129-157.
121. —, "Ein evangelischer Pfarrer Retter des verfolgten jüdischen Kinder in der Slowakei, während des 2. Weltkrieges," Leben und Glauben (Laupen), Nr. 26, 26.6.1971.
122. —, "La participation des Juifs slovaques à la lutte armée pendant la deuxième guerre mondiale," Le Monde Juif, 62 (April-June 1971), pp. 14-19.
123. Mňačko, Ladislav, "Na knižku," in Marxová ulica, Bratislava, 1957, pp. 46-56.
124. Neumann, Jirmijahu O., Gisi Fleischmann, the Story of a Heroic Woman, Tel Aviv, 1970.
125. —, Gisi Fleischmann, Die Geschichte einer Kämpferin, Tel Aviv, 1970.
126. Pohl, O., "Die Slowakei löst die Judenfrage," Nation und Staat, 15 (1941).
127. Porjes, Ladislav, Josele a tí ostatní, Banská Bystrica, 1962.
128. Register of all Persons Saved from Anti-Jewish Persecutions in Slovakia, Bratislava, 1945.
129. "La Slovacchia e gli Ebrei," Relazioni Internazionali, VIII, 34 (1942).
130. "Slowakische Gesetzgebung über Judensussiedlung," Die Judenfrage, VI, (1942), pp. 108-109.
131. "Slowakische Judengesetzgebung auf russischer Grundlage," Die Judenfrage, V, (1941), pp. 197-199.
132. Sociálna pomoc pre pracovné tábory a strediská, Výročná správa, April 1, 1943 - Marec 31, 1944, Bratislava, 1944.

133. Svalbová, Manca, "Tamara," in *Vyhasnuté oči*, Bratislava, 1964, pp. 59-74.
134. Steinberg, Lucienne, "Le rôle des Juifs de Tchécoslovaquie dans la guerre antinazie," *Le Monde Juif*, 22 (January-March 1967), pp. 17-22.
135. Steiner, Frédéric, "La tâche de la 'Dokumentarna Akcia', La Situation des Juifs en Slovaquie pendant la Persecution," in *Les Juifs en Europe, 1939-1945*, Paris, 1949, pp. 216-220.
136. —, ed., *The Tragedy of Slovak Jewry, Photographs and Documents*, Bratislava, 1949.
137. Vámoš, Gejza, *Odlomená haluz*, Bratislava, 1965.
138. —, *Odlomená haluz*, Prague, 1967.
139. —, *Odlomená haluz*, Bratislava, 1969.
140. Volanská, Hela, *Jed*, Prague, 196(?)
141. —, "O mrtvých a živých, Posledný deň v Novákoch," *Zidovská ročenka*, 5727 (1966-1967), pp. 121-132.
142. Vrba, Rudolf and Alan Bestic, *I Cannot Forgive*, London, 1963.
143. —, *Factory of Death*, London, 1964.
144. —, *Ich kann nicht vergeben*, Munich, 1964.
145. *Zidovské pracovné tábory na Slovensku. Historický prehľad*, Bratislava, 1942.
146. *Zpráva o židovských pracovných táboroch a strediskách ku dňu 30. júna 1943, a o polročnej činnosti za dobu od 1. januára 1943*, Bratislava, 1943.
147. "Zusammenstellung der bisher dem Institut bekanntgewordenen Daten der Einführung der Kennzeichnung für Juden (Davidstern u.s.w.) in den europäischen Länder zwischen 1939 und 1944, Slowakei," in *Gutachten des Institutes für Zeitgeschichte*, Munich, 1968, p. 235.
148. Maurer, Jadwiga, *Liga ocalałych*, London, 1971.

Mr. Aharon Weiss, a research fellow in the Faculty of Modern Jewry at the Hebrew University, has written a research on the Judenrats in South-East Poland. He put in a great deal of work to find out about the ways they were set up, their make-up, their character, and their motivations. Mr. Weiss scorns arbitrary generalisations, and tries to come to conclusions based on authentic material, having checked it thoroughly beforehand. It turns out that the Judenrats in small places were not the same as those Judenrats that made themselves collaborators.

Mr. Eilon Peled has researched into the camps of the expelled illegal immigrants in Cyprus. Eilon's work was put together as his graduation thesis in the High School in Kibbutz Yavne. Afterwards Eilon wrote his work up, and we find in front of us very interesting conclusions about the internal conditions of the Cyprus camps, the part that the Jewish Settlement in Eretz-Israel played in helping the illegal immigrants, and also the relationships between the immigrants and the British authorities.

In the framework of documentation, we present here a document given by Dr. Yosef Walak from Bar-Ilan University about the problems of Jewish students in Nazi Germany's schools.

Dr. Yeshayahu Yelinek, from Haifa University, continues with his far-reaching bibliography about Slovakian Jewry.

Dr. Dov Levine, a researcher into Modern Jewry at the Hebrew University, reviews Hillel Zeidel's book "Man under Trial".

We publish here a lecture by Shlomo Yitzchaki, a member of Kibbutz Evron, about Hungarian Jewry in the last few generations.